

ואף על פי שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים, משמע שהכאב מרובה יותר בשלישי – יש לומר שהסכנה גדולה יותר בהתחלה מביום השלישי אבל החולשה רבה יותר בשלישי בשל הצטברות הימים, לעומת הימים הראשונים שעדיין לא תשש הגוף כל כך, לכך המתנינו ליום השלישי שלא יקומו כנגדם במלחמה (עפ"י ר"ן כאן ובנדרים לא ושאר ראשונים). ועוד יש לומר שהפצע עצמו קשה ומסוכן יותר ביום הראשון ולכך רחיצתו חיונית באותה שעה יותר, ואילו בשלישי המכה עצמה כבר נרפאת אבל הגוף בכללותו דואב וחולה יותר (ע' גור אריה למהר"ל ר"פ וירא).
וברמב"ם (מילה ב,ח) משמע ש'ביום השלישי' – דוקא, ואין התר אלא לאחר המילה בסמוך לה וביום השלישי למילה, ולא ביניהם.

'מתניתין כוותייה דיקא, ממאי... אף מרחיצין מיבעי ליה'. אף על פי שגם בברייתא השנויה כרבא לא נאמר 'אף' אלא 'מרחיצין' בלבד – רבא משבש לשון הברייתא כולה מפני דיוק לשון המשנה (עפ"י רשב"א ור"ן).

'דאי ס"ד הרחצת מילה, מי גרע מחמין על גבי מכה דאמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. מתקיף לה רב יוסף: ולא שני לך בין חמין שהוחמו בשבת לחמין שהוחמו מערב שבת?...'.
המגן-אברהם (שכו סק"ו) כתב להוכיח מכאן שחמין שהוחמו בשבת אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד, כמו כאן לענין הרחצת מילה. וכתב שזהו הטעם לדין שכתב הרא"ש להזהר שלא לחמם ידיו בשבת אצל האש אחר נטילה אם לא ינגבן תחילה – משום איסור רחיצה בחמין שהוחמו בשבת.
ויש מפקפקים בראייתו שהרי בסוגיתנו מדובר כשהוחמו באיסור, כפי שממשיכה הגמרא לבאר מדקתני 'מפני שסכנה הוא לו' משמע שמדובר על החמת החמין בשבת, ועל כן אוסרים חכמים ביום השלישי כי לדעתם כבר אין סכנה אז, אבל לא שמענו שיאסרו חכמים לרחוץ את המילה בחמין שהוחמו בהתר, וי"ל שרחיצה זו היא בגדר 'צורך חולה' או 'מצטער' הגם שאין סכנה.
ועכ"פ באופן שאינו אלא מפשר המים ולא מחממם, דעת הנודע-ביהודה (תנינא או"ח כד) שאין זה בכלל הגזירה. ועל כן מי שקשה לו לרחוץ ידיו בחורף במים קרים ורוצה להוסיף עליהם מים חמים כדי להפשרם, יש לו על מה לסמוך (עפ"י שבט הלוי ח"ו מב,ד).
וכן האריך בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א קכ"ב), וגם כתב להוכיח מסוגיתנו לאידך גיסא, להתיר רחיצת אבר בחמין שהוחמו להתר, ע"ש. והסיק שמסתבר לדינא שמותר לרחוץ פנים ידים ורגלים בחמין שהוחמו בשבת בהתר, וכל גופו בפורים [אבל בחמין אסור בכל גופו אף בשהוחמו מערב שבת, משום גזרת מרחצאות] – כגון נכרי שחמם מים בשבת שלא לצורך ישראל.

דף קלה

'ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא ספק דוחה את השבת'. הראשונים הקשו מה טעם צריך קרא ללמדנו שאין הספק דוחה את השבת. ופירשו שעיקר הכתוב בא ללמד דין אנדרוגינוס או לנוול מהול שאין צריך הטפת דם.
יש מהאחרונים שכתב שלולא הכתוב הייתי אומר, כשם שמילה ודאית דוחה את השבת כך ספק מילה תדחה, שהרי יש כאן ספק בחילול שבת מול ספק ביטול מצות עשה דמילה (עפ"י שפת אמת, ע"ש).

ויש להוסיף עפ"י הסברא המובאת לעיל קלב. בדעת ר"ח ועוד, שטעם הדין שמילה דוחה שבת מפני שנחשבת כהצלת נפש, וא"כ היה עולה על הדעת להחמיר אף בספקה כדין ספק פיקוח נפש. ואולם דעת הראשונים אינה כן אלא כיון שיש כאן חילול ודאי ויש ספק אם יש דבר הדוחה אותו – אין בכח הספק לדחות את הודאי.

'ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגינוס דוחה את השבת'. משמע ברש"י שלא נתמעט אלא מדחיית שבת, מחמת הספק, אבל נימול לשמונה שמא הוא זכר (וכן פסקו הרמב"ם הל' מילה א, יא והשו"ע רסו, י שאנדרוגינוס נימול בשמיני בחול. אך אין מבואר אם מדאורייתא או מדרבנן. אך בראב"ד (מילה ג, ו) משמע שאם אנדרוגינוס ספק – הרי זה ספקא דאורייתא). ואולם המהרש"א בדעת התוס' נקט שנתמעט לגמרי מחיוב מילה, מחמת שינויו. (אך נראה שמרבנן מלים אותו לשמונה, כמשמעות פשט המשנה 'אין מחללין עליו את השבת' – הא בחול נימול, וכדברי הפוסקים).

'ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת, שביט שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וכו' אומרים אינו צריך'. ואף לבית שמאי שצריך להטיף, אין דוחים את השבת בהטפתו. והטעם שבחול מטיפים כתב המהרש"א שאינו אלא מדרבנן. ולכאורה היה נראה מלשון 'ערלתו ודאי דוחה ולא נולד כשהוא מהול', שגם לת"ק כמו לר"ש ב"א הטעם שאינו דוחה הוא בגלל הספק שמא יש לו ערלה כבושה שמא אין, אבל בחול צריך למולו לב"ש מדאורייתא משום ערלה כבושה. אך לפי התיורן האחד בתוס' שנוולד כשהוא מהול ידענו מסברא שא"צ להטיף וקרא אסמכתא בעלמא, משמע שעצם ההטפה אינה אלא מדרבנן. וכך יש לפרש הברייתא: ערלתו – ודאי דוחה, משא"כ זה הנוולד מהול שאין לו ערלה.

'לא נחלקו ב"ש וכו' על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה היא'. כתב המאירי: 'נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית שמא יש ערלה כבושה, רצה לומר, מעט עור דק דבוק בבשר שמתוך דקותו ודביקותו אינו ניכר ולאחר זמן תתפרק ותתכסה העטרה'. וכתב עוד: 'ומעתה צריך למולו מעט כעין קליפה'. משמע מדבריו שהטפת דם ברית מועילה משום שכורתת ומסירה את הערלה הכבושה, ולאחר ההטפה אין הערלה נשארת ולכך מותר בתרומה, שאם ההטפה אינה מסירה את הערלה, מה מועילה ההטפה ומדוע לחלל עליה את השבת. (וכן משמע ממה שהזכירו הגאונים לעשותה בנחת ובעדינות יתרה, וכן ממה שכתב בתרומת הדשן (רסח) שצריך אומנות יתרה לכך. ואם היתה שריטה בעלמא מאי כולי האי).

ולפי זה תמה במנחת חינוך (רפד) על דברי הרמב"ם (תרומות ז, יא) שקטן הנוולד מהול אוכל בתרומה אפילו קודם הטפת דם ברית – והרי אם ההטפה גורמת לכריתת הערלה הרי קודם ההטפה הוא ספק ערל וכיצד אוכל בתרומה (וכבר תמה כן על הרמב"ם, המאירי ביבמות עב. והולך הוא כשיטתו שההטפה עניינה הסרת הערלה. ולכן נקט שהטעון הטפה אינו אוכל בתרומה).

אך כתבו אחרונים (עפ"י דברי האו"ז) שלמעשה די בהטפת מעט דם בציפורן בלבד ואין צריך לקלוף עור העטרה (ע' חזו"א י"ד קנד; אחיעזר ח"ג סו"ס" כו). ואם היה צריך להסיר הערלה הכבושה, בדין היה לקלוף כל העטרה. אלא באור הדבר הוא שערלה כבושה אינה נחשבת ערלה ממש [שהיא כבושה ואינה קיימת בעינה לפגום ולאסור, וכמו דבר הכבוש תחת יד האדם], ולכן יכול לאכול בתרומה, אלא שמכל מקום המטיף ממנה דם נחשב מטיף בערלה, אעפ"י שאינה ערלה המעכבת. וכיון שהטפת דם מצוה היא במילה, על כן יש להטיף לנוולד מהול משום הטפה בערלה (עפ"י אבני נזר חו"מ קנא – בשם הרי"ם מגור; משכנות יעקב סג; אמרי משה כב, כד; זכר יצחק ג לא).

צ"ע לפי"ז למאן דאמר ודאי ערלה כבושה היא ודוחה שבת, האם נחשבת 'ערלה' ממש ואסור בתרומה [ולפי זה נחלקו בשתיים; האם ספק או ודאי, והאם ערלה כבושה נחשבת ערלה ממש. ויתכן ששתי המחלוקות תלויות זו בזו, שכיון שהיא ספק, נתמעט הדבר מ'ערלתו' ספק ערלה אינה חשובה ערלה. סברא זו כתב בזכר יצחק שם], או שמא אוכל בתרומה מיד ואעפ"כ מילתו דוחה שבת משום מצות מילה הגם שאינו 'ערל'.

ויש מוסיפים ואומרים שחיוב הטפה הוא חיוב לעצמו, ועליו לא נקבע יום השמיני בדוקא. ובוה מתבארים דברי הרמ"א (יו"ד רסב, א) שאם עבר ומל בלילה – צריך להטיף דם ברית ביום, ואילו המל באחד הימים שבתוך השמונה ללידה – יצא ואינו צריך לחזור ולהטיף בשמיני. ומאי שנא – אלא שלענין חיוב הטפה לא נאמר בו דין 'ביום השמיני' ורשאי אף בתוך שמונה (בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל).

ונראה שזה אמור כשודאי אין שם ערלה כבושה, כגון שנימול תוך שמונה, אבל נולד מהול יש למולו בשמיני [כמבואר בגמרא שאינו דוחה שבת רק בגלל הספק, אבל אם יש ודאי ערלה כבושה – דוחה], וכמשמעות לשון הרמב"ם (א, יא) שכששמיני שלו חל בשבת, 'ימול בתשיעי' – משמע שמחויב להטיף בשמיני, שאם לא, בדין היה למולו מיד. וקשה לדחוק שמשום השאר נקט כן ולא קאי על נולד מהול. וכן פשט לשון השו"ע (רסו, י) 'אע"פ שנימולים לשמונה' מורה שאף הנולד מהול דינו בשמיני – אלא ששני דינים הם; כאשר יש חשש ערלה כבושה צריך להטיף בשמיני [אפשר שעד אז אינה חשובה 'ערלה' כלל], אלא שאם מל תוך זמנו וכבר אין שם ערלה, לא נשאר אלא דין הטפה בעלמא [כשם שמצינו בגר שכבר נימול שצריך הטפה בלא הימצאות ערלה], ועל זה אין צריך 'שמיני' וממילא כבר יצא ידי דין זה בהטפה בתוך שמונה.

מקום ההטפה; מנהג כמה מוהלים להטיף דם ברית בעור הגיד הסמוך לעטרה ולא בעטרה עצמה. וכן כתב הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"א יו"ד יא) להוכיח מדברי התוס' והרא"ש (יבמות מו:): שכתבו שהאופן בו מנוע הגר מלקיים מצות הטפה הוא כשניכרת כל הגיד, משמע שכשחלק מהגיד קיים, אפשר לקיים מצות הטפת דם ברית. (וכן כתב לשמוע מדברי רש"י בדף קלד. ע' במובא שם).

אך החזון-איש ערער על מנהג זה, וכתב: 'ונראה דכל למטה מן העטרה כשר להטפת דם ברית... והלכה זו נשתכחה ועושין הטפת דם ברית בעור שלמעלה מן העטרה, וזה כמטיף מן האצבע, ועוברין משום לא יוסיף... וכן בגר אין כאן הטפת דם ברית' (יו"ד קנד, ג. וכן תמך בספר חדושים ובאורים).

'וקיבלתי משני עמודי ההוראה שבדורינו הגרש"ז אוירבאך (שליט"א) זצ"ל והגר"ש אלישיב שליט"א שצריך להקפיד ולהטיף בגר שבא להתגייר כשהוא נימול – או במי שנימול בפסול – גם בעטרה עצמה וגם בעור שמעל העטרה.

והוסיפו דאין לחוש לאיסור חבלה ו'פן יוסיף', כי אנן סהדי דניחא ליה לגר זה לבוא תחת כנפי השכינה באופן שעולה על פי ההלכה בלא פקפוק, וחמיר ליה טפי צער זה שיחשב כנכרי אצל מקצת בתי דינים שבישראל מצער קטן זה של הטפת דם' (מתוך קונטרס הטפת דם ברית שבסוף אוצר הברית ח"ב. וכן כשנוצר חשש וספק בגירות, יש להטיף שוב דם ברית כמו שפסק באג"מ יו"ד ח"ב קכג) ואין לחוש משום בל יוסיף.

'אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה'. פירשו הריטב"א והרא"ש: לאו דוקא סכנת נפשות אלא משום צער שיש לה מהחלב (ע' כיו"ב בריטב"א להלן קמ. שהביא לפרש שהסכנה האמורה שם לאו דוקא אלא מצטער מחמת חלו), ובמקום צער התירו חכמים. ורש"י והרי"ד פירשו: סכנת חולי (ועתוס').

(ע"ב) זמי שיש לו שתי ערלות... אין מחללין. לא נתבאר הטעם שאין מחללים. ויש לומר שנתמעט מערלתו – אחת ולא שתיים [אך רק לענין 'יום השמיני' נתמעטו ולא לעצם החיוב, ש'ערל' הוא לכל דבר]. יתכן והמיעוט על שתייהן ויתכן שנתמעט לומר שאחת מהן בת מילה ואחת לא, שאחת מהן היא הערלה ואחת

אינה אלא דלדול בשר ואין אנו יודעים מי מהן 'ולפי"ז אפשר שסברא היא ולא מקרא], הלכך אין מחללים (עפ"י שפת אמת; חדושים ובאורים).

'בשלמא לר' חמא משכחת לה... מקנת כסף נימול לאחד כגון שלקה זה שפחה וזה עוברת...'. לפי הדעות שמכירת עובר נחשבת כמכירת דבר שלא בא לעולם (ע' במובא ביוסף דעת ריש בכורות), לכאורה על כרחנו להעמיד בשמכר לו שפחה לעוברת, ואם כן יקשה למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף הלא זהו דומיא ד'לכם', כמו שהקשו בסמוך לחכמים – יש לפרש שלפי דעה זו נאמר שסובר ר' חמא אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואין צריך להעמיד ב'שפחה לעוברת'. ואם גם סובר אין אדם מקנה דשלב"ע, הלא אפשר להעמיד לר' חמא כגון שילדה ואחר כך הטבילה, וכמו שפרש"י (עפ"י שער המלך סוף הל' נדרים).

דף קלו

'מלין אותו ממה נפשך, אם חי הוא שפיר קא מהיל, ואם לאו – מחתך בבשר בעלמא הוא'. משמע לכאורה שהחובל בבשר מת אינו חייב, כפרש"י. ומכאן הקשו על הרמב"ם (ח,ז) שכתב שהחובל חייב משום תולדת 'הדש' ולא כשאר ראשונים שפרשו משום נטילת נשמה, תולדת 'השוחט', אם כן מה בכך שהנפל אינו חי הלא כל עיקרה של מלאכת הדש הוא בדבר שאין בו רוח חיים (פרי מגדים). ויש לפרש לשיטתו 'מחתך בבשר בעלמא' – הואיל ואין בו מצות מילה ולא תועלת במעשהו, הרי זה כחיתוך בשר שלא לצורך שפטור משום 'מקלקל'. וכן אמרו בירושלמי (יבמות יא,ז).

וצריך לומר שהרמב"ם לשיטתו שפסק (א,ז) מקלקל בחבורה פטור, אבל לדעת הפוסקים כרבי אבהו (לעיל קז) שבחובל ומבעיר חייב, אין הטעם כאן משום 'מקלקל'.

[ואם תאמר, לפי זה מה טעם אנדרוגינוס אין מילתו דוחה שבת מחמת הספק, הלא לפי הצד שהוא פטור הוא מחתך שלא לצורך, ולפי הצד שהוא חייב – מילתו דוחה שבת. וי"ל כיון שסוף סוף במילה זו הוא מועיל להאכילו בתרומה ובפסח שהרי עד הנה היה אסור מחמת הספק, הלכך מתקן הוא ולא מקלקל. לא כן בספק נפל צריך לומר שאין שם תיקון (ע' בפירושו ר"ח), כי חזקתו שימות תוך שלשים ולא שייך תיקון אצלו לענין אכילה].

ומבואר לפי זה שהחובל בבשר המת והוציא דם לצורך – חייב משום 'דש' להרמב"ם [ורק כאן פטור משום 'מקלקל']. ואכן כן כתב בפרי מגדים שטז בא"א סקט"ו, הובא בבאור הלכה (עפ"י קהלות יעקב לט,ב-ג).

א. לדרך זו מובן מדוע אינו חייב בחותך מן הנפל כשאר עוקר דבר מגידולו שלדעת הרמב"ם חייב משום 'קוצר' – ע' בקה"י סו"י ג.

ב. לפי מה שכתב יצא שאנדרוגינוס שאינו מתקנו לאכילת תרומה וקדשים, וכגון בזמן הזה, או שחזקתו למות תוך שלשים – יהא נימול בשבת, וזה לא שמענו.

ולפי המובא לעיל (קלה). ממחרש"א בדעת התוס', שאנדרוגינוס נתמעט ממילת שמיני כל עיקר, מיושבת הקושיא מאנדרוגינוס בשופי, שלכך אינו נימול בשבת, כי נתמעט ממילת יום השמיני.

ג. ע"ע קהלות יעקב לח שצדד ליישב דברי הגמרא לדעת הרמב"ם בדרך מחודשת.

ואלא הא דתניא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת. דעת השלחן-ערוך (רסו,יא) שאין מלין אותו בשבת אלא אם נגמרו שערו וצפרניו. ודעת הרמ"א שמוהלים.